

Sławomir Józwiak

Kontakty komturów toruńskich z Żydami z Nowej Nieszawy w latach czterdziestych XV wieku

Rocznik Toruński 29, 39-48

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Kontakty komturów toruńskich z Żydami z Nowej Nieszawy w latach czterdziestych XV wieku

Stawomir Józwiak

Na mocy pokoju kończącego kilkumiesięczną wojnę polsko-krzyżacką, zawartego 27 IX 1422 r. na jeziorem Mełno, strona polska uzyskała zakonne posiadłości na Kujawach, obejmujące obszary leżącego przy Wiśle właściwego komturstwa nieszawskiego i enklawy terytorialne w Orłowie i Murzynnie oraz połowę nurtu tej rzeki wraz z przynależną do niej częścią przeprawy naprzeciw Torunia¹. Ponadto Krzyżacy zobowiązywali się zburzyć były zamek komturki w Nieszawie². Ustanowienie w 1422 r. granicy między Królestwem Polskim a państwem zakonnym w połowie nurtu Wisły

¹Na temat posiadłości zakonu krzyżackiego na Kujawach por. S. Józwiak, *Rola i znaczenie enklaw terytorialnych zakonu krzyżackiego na Kujawach w politycznych stosunkach z Polską w XIV-XV wieku*, Ziemia Kujawska, t. 12, 1997, s. 185-196; tenże, *Powstanie i rozwój struktury administracyjno-terytorialnej zakonu krzyżackiego na Kujawach i w ziemi chełmińskiej w latach 1246-1343*, Toruń 1997, s. 59-72; tenże, *Trzy nie znane źródła dotyczące krzyżackich posiadłości na Kujawach na przełomie XIV-XV wieku*, Ziemia Kujawska, t. 13, 1998, s. 137-143. Tam również zebrana starsza literatura odnosząca się do tego zagadnienia.

²*Die Staatsverträge des Deutschen Ordens in Preußen im 15. Jahrhundert*, hrsg. v. E. Weise, Bd. 1, Marburg 1970, nr 152, 154. Ruiny zamku komturkiego znajdują się na obszarze dzisiejszej wsi Mała Nieszawka – por. J. Janikowski, R. Domagała, *Wyniki badań archeologiczno-architektonicznych na zamku w Małej Nieszawce woj. Toruń*, Rocznik Muzeum w Toruniu, t. 8, 1982, s. 47-66; R. Franczuk, T. J. Horbach, *Fragmenty późnośredniowiecznej zbroi z zamku krzyżackiego w Małej Nieszawce*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, t. 35, 1987, nr 2, s. 219-234.

miało ogromne znaczenie dla wzrostu znaczenia politycznego i rozwoju gospodarczego byłych terytoriów krzyżackich na Kujawach. Nieprzypadkiem o ich zdobycie strona polska gorliwie zabiegała już od 1410 r., podczas gdy Zakon rozpaczliwie bronił się przed ich utratą. Na nowo pozyskanych obszarach w sąsiedztwie przewozu wiślanego naprzeciwko Torunia król Władysław Jagiełło bezpośrednio po 2 VI 1424 r. lokował osadę o nazwie Nowa Nieszawa, w odróżnieniu od nadal istniejących tam dawnych wsi z czasów krzyżackich – Wielkiej i Małej Nieszawki³. Już w następnym roku (z pewnością przed 29 maja) osada ta uzyskała prawa miejskie⁴. Wielkość patrymonium Nowej Nieszawy jest znana z treści jej dokumentów lokacyjnych – pierwszego – sprzed 29 V 1425 i drugiego – rozszerzonego – z 16 III 1431 r. Począwszy od Wisły, idąc na południe od dzisiejszej dzielnicy Torunia Podgórz, granica patrymonium przebiegała na północ od istniejącej w tym czasie wsi Wielkie Stawki (obecnie część dzielnicy Torunia Stawki) i następnie dochodziła do Wisły. W skład tego patrymonium miejskiego Nowej Nieszawy została włączona ówczesna wieś Małe Stawki i karczma przy przewozie wiślanym wraz z przynależnymi do niej dobrami⁵. Brak niestety wystarczających przekazów źródłowych, które pozwalałyby jednoznacznie stwierdzić czy samo miasto Nowa Nieszawa przylegało do dzisiejszych ruin zamku Dybów od zachodu, czy od

³Na dalsze istnienie tych wsi wskazują chociażby źródła inwentarzowe z czasów drugiego komturstwa nieszawskiego (z pierwszej połowy lat trzydziestych XV w.) – *Das grosse Ämterbuch des Deutschen Ordens*, hrsg. v. W. Ziesemer, Danzig 1921 (dalej: GA), s. 483–485.

⁴*Codex epistolaris Vitoldi Magni Ducis Lithuanie 1376–1430*, ed. A. Prochaska, [w:] *Monumenta Medii Aevii Historica Res Gestas Poloniae Illustrantia*, t. VI, p. 1–2, Cracoviae 1882, nr 1201, s. 701–702, przyp. 1; J. Tegowski, *O powstaniu Nowej Nieszawy naprzeciwko Torunia (dokument lokacyjny miasta)*, *Rocznik Toruński*, t. 16, 1983, s. 311–320; K. Ciesielska, *Kościoty w Nieszawie-Dybowie*, [w:] *Zamek dybowski*, red. L. Grzeszkiewicz-Kotłowska [i in.], Toruń 1999, s. 91–92; S. Józwiak, *Geneza i rozwój Nowej Nieszawy naprzeciwko Torunia do 1431 roku* [w druku].

⁵J. Tegowski, op. cit., s. 316–320; *Oryginalne dokumenty samoistne z pierwszej połowy XV wieku*, oprac. S. Librowski, Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne, t. 56, 1988, nr 264. Bardzo dokładna lokalizacja karczmy przy przewozie na kujawskim brzegu Wisły na wysokości Bramy Mostowej Starego Miasta Torunia jest znana z wielu źródeł począwszy od 1337 r. – por. S. Józwiak, *Przeprawa wiślana naprzeciw Torunia od połowy lat trzydziestych XIII wieku do 1466 roku*, *Zapiski Historyczne*, t. 61, 1996, z. 4, s. 32 n.

wschodu⁶. Położenie patrymonium obejmującego karczmę przy przewozie wskazywałoby raczej na ten drugi kierunek.

Nie ma wątpliwości co do tego, że motorem bardzo szybkiego rozkwitu Nowej Nieszawy był handel – nie tylko regionalny, ale i międzynarodowy. Jego rozwojowi sprzyjało korzystne położenie miasta nad Wisłą, przy przeprawie przez tę rzekę, scalającej kilka dróg handlowych o dużym znaczeniu, na granicy Królestwa Polskiego i państwa zakonu krzyżackiego. Rozkwit gospodarczy Nowej Nieszawy jedynie na krótko został zahamowany w czasie kolejnej wojny z lat 1431–1435. Miasto zostało wówczas splądrowane i spalone przez oddziały komtura toruńskiego i tamtejszych mieszczan, a zamek został obsadzony przez załogę krzyżacką, stając się siedzibą ponownie powołanego komturstwa nieszawskiego⁷. Gdy tylko jednak strona polska na mocy postanowień pokoju brzeskiego (1435) odzyskała bezpośrednio po 20 III 1436 r. kujawski brzeg Wisły⁸, zniszczone miasto zostało natychmiast odbudowane. Korzystne położenie Nowej Nieszawy sprawiało, że jej kupcy mogli bez trudu omijać w swojej działalności handlowej obowiązujące w sąsiednim Toruniu prawo składu. Z tego również powodu ośrodek ten przyciągał kupców z wielkich miast pruskich i obcych, którzy usiłowali bezpośrednio do niego dotrzeć ze swoimi towarami, przyjmując nierzadko jego obywatelstwo. W konsekwencji tego Nowa Nieszawa była więc do końca swojego istnienia (1460/62) traktowana przez duże miasta z państwa krzyżackiego (a zwłaszcza Toruń) jako niebezpieczna konkurentka gospodarcza⁹. Wyrażona przez Irenę

⁶Zamek został najprawdopodobniej wzniesiony z polecenia Władysława Jagiełły w latach 1427–1430 jako rezydencja często przebywającego na tych terenach władcy. Był siedzibą starostów nieszawskich i podległych im burgrabich – S. Józwiak, *Geneza*.

⁷Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Berlin–Dahlem, XX. Hauptabteilung, Ordensbriefarchiv (dalej: OBA), nr 5769; *Acten der Ständetage Preussens unter der Herrschaft des Deutschen Ordens*, hrsg. v. M. Töppen, Leipzig 1878–1884 (dalej: *Acten*), Bd. I, nr 405; *Joannis Długossi seu Longini canonici cracoviensis Historiae Polonicae libri XII*, ed. A. Przewdziecki, [w:] *Opera Omnia*, t. 13, Cracoviae 1877, s. 365; GA, s. 483–486; M. Biskup, *Wojny Polski z zakonem krzyżackim 1308–1521*, Gdańsk 1993; S. Józwiak, *Przeprawa*, s. 40–41.

⁸OBA, nr 7164.

⁹I. Janosz-Biskupowa, *O położeniu i przeniesieniu Nieszawy*, *Zapiski Towarzystwa Naukowego w Toruniu*, t. 20, 1954, z. 1–4, s. 171 n.; M. Biskup,

Janosz–Biskupową sugestia o polskim pochodzeniu przeważającej części mieszczan niezawskich¹⁰ wymaga jednak uściślenia. Do czasu wybuchu wojny trzynastoletniej (1454), przynajmniej w uchwytym źródłowo gronie elit miejskich, obok znaczącej grupy osób pochodzenia niemieckiego zdarzali się również autentyczni cudzoziemcy (Anglicy, Holendrzy). Obywatelstwem Nowej Nieszawy legitymowali się także liczni gdańszczanie, mieszczanin z Tczewa oraz uciekinierzy z państwa krzyżackiego (Hans Dawid, Henryk Skolim)¹¹.

Dowodnie w latach czterdziestych XV w. pojawili się w omawianym mieście przedstawiciele jeszcze jednej nacji – Żydzi, którym szczególnie uwaga zostanie poświęcona w niniejszym artykule. Nie wiadomo niestety czy przybyli oni do Nowej Nieszawy jeszcze przed jej zniszczeniem przez Krzyżaków w 1431 r. Nawet jeżeli jakaś gmina żydowska istniała już wówczas w tym mieście, to wraz z innymi jego mieszkańcami podzieliła los uchodźców uciekających przed najazdem torunian i wojsk zakonnych. Jednak już w odbudowanej po 1436 r. Nowej Nieszawie z całą pewnością mieszkali Żydzi. Co ciekawe, szczególnie ożywione kontakty utrzymywali wówczas z nimi urzędnicy krzyżaccy, a zwłaszcza komturzy toruńscy¹².

Po raz pierwszy wiadomości o tamtejszych Żydach pojawiły się w liście, jaki administrator zakonny z Torunia skierował 9 XI 1444 r. do wielkiego mistrza. Informował on w nim swojego zwierzchnika między innymi o tym, że zgodnie z jego poleceniem przeprowadził rozmowy z Żydami z Nowej Nieszawy w sprawie zaciągnięcia pożyczki pieniężnej w

Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku, Warszawa 1959, s. 65.

¹⁰I. Janosz–Biskupowa, op. cit., s. 172.

¹¹OBA, nr 9088, nr 12021, nr 12487; *Księga Ławnicza Starego Miasta Torunia (1428–1456)*. Część druga (1444–1456), wyd. K. Ciesielska, J. Tandecki, Toruń 1993, s. 7–8; K. Górski, *Sprawa Skolimów i pierwsza próba oporu zbrojnego przeciw Krzyżakom w Prusach w latach 1443–1446*, [w:] tenże, *Studia i szkice z dziejów państwa krzyżackiego*, Olsztyn 1986, s. 169–192; S. Józwiak, *Geneza*.

¹²Należy tutaj na marginesie zaznaczyć, że w omawianym okresie w państwie krzyżackim ludność żydowska nie występowała. Jedyne niewielkie jej skupiska zamieszkiwały niektóre miasta włączonej w skład władztwa zakonnego w 1402 r. Nowej Marchii, ale – jak się wydaje – Żydzi ci zostali niejako odziedziczeni przez Krzyżaków po poprzednich władcach, por. J. Sarnowsky, *Die Wirtschaftsführung des Deutschen Ordens in Preußen (1382–1454)*, Köln–Wien 1993, s. 476, 482, 617–618, 847.

wysokości 1000 guldenów reńskich. Ci mieli oświadczyć, że ze względu na tak okazałą sumę w okresie 14 dni porozumieją się co do możliwości udzielenia tej pożyczki ze swoimi współziomkami z Poznania i oczywiście będą domagać się listów dłużnych i innych zastawów, na co wielki mistrz powinien się przygotować. Na koniec komtur toruński przypominał jeszcze swojemu zwierzchnikowi, że już teraz w rękach Żydów nieszawskich znajduje się dużo zastawionych dóbr (z treści listu wynikałoby, że chodziło tu raczej o ruchomości)¹³ z ziemi chełmińskiej¹⁴. Omawiane źródło podaje wiele bardzo interesujących informacji. Przede wszystkim Żydzi z Nowej Nieszawy utrzymywali kontakty ze swoimi współziomkami z Poznania, być może więc stamtąd przybyli. Faktycznie, w stolicy Wielkopolski w tym okresie funkcjonowała prężna i zamożna gmina żydowska zamieszkująca ulice Tkacką i Szewską przy rynku. Głównym zajęciem jej członków było pożyczanie pieniędzy na procent. Do najbogatszych poznańskich lichwiarzy żydowskich należeli: Aaron z synami Abrahamem, Izaakiem i Izraelem, Jordan z synem Abrahamem, Muszko Bogacz z synami Abrahamem i Lazarzem, Manlin z córką Jochną, Sloma. Nie brakowało również lichwiarzy, wśród których źródła wymieniają: Benaszową, Jordanową, Cyfrę, Bohemę, Krasę, Lamę, Radochnę, Miłoszę i żonę Daniela Judytę¹⁵. Kontakty żydowskich lichwiarzy z Poznania sięgały na Śląsk¹⁶, a z omawianego listu komtura toruńskiego wynikałoby, że przy pośrednictwie swoich współziomków z Nowej Nieszawy zainteresowani byli oni także udziela-

¹³ „Dyselbigen Juden ouch iczund vil vorpfandunge bey en haben us dessen landen”. Wydaje się, że władze krzyżackie pożyczaly od Żydów pieniądze na listy dłużne bądź pod zastaw ruchomości. Jedynym śladem mogącym wskazywać na fakt ewentualnej niespłaconej pożyczki zaciągniętej pod zastaw nieruchomości może być nazwa własna młyna, określanego mianem „Judenmole”, który przez wielkiego mistrza Pawła Russsdorfa został 8 IX 1427 r. nadany niejakiemu Hannosowi Seefelt – H. Maercker, *Geschichte der ländlichen Ortschaften und der drei kleineren Städte des Kreises Thorn*, Danzig 1899–1900, Anhang, nr 47, s. 647. Niestety w źródle tym nie ma żadnej wzmianki o ewentualnym dawnym żydowskim dzierżawcy (bądź właścicielu) tego młyna, dlatego kwestia genezy jego nazwy może pozostać jedynie w sferze domysłów.

¹⁴OBA, nr 8597; *Acten II*, nr 385.

¹⁵T. Nożyński, *Żydzi poznańscy w XV wieku (1379–1502)*, Kronika Miasta Poznania, t. 107, 1932, nr 1–3, s. 92–98, 259.

¹⁶W 1457 r. Rada Miasta Wrocławia spłaciła Żydowi poznańskiemu Danielowi 1200 grzywien pożyczki z procentem – T. Nożyński, op. cit., s. 254.

niem pożyczek władzom krzyżackim. Można więc chyba wnosić, że Żydzi z Nowej Nieszawy również zajmowali się lichwą. Potwierdza to zresztą treść kolejnego źródła. W liście z 8 III 1446 r. komtur toruński informował mianowicie wielkiego mistrza, iż nie może pożyczyć pieniędzy w Toruniu, gdyż zalega tam już ze spłatą 100 grzywien niejakiemu Janowi Rusopowi, a także innym wierzycielom spoza Torunia. Poza tym na zwrot należności mieli czekać również mieszczanie, którzy na kredyt sprzedali Zakonowi ryby, sól i mięso. W związku z tym komtur sugerował wielkiemu mistrzowi, że za jego zgodą mógłby zwrócić się o pożyczkę na list dłużny do Żydów z Nowej Nieszawy, w przeciwnym razie płynność finansowa podległego mu konwentu będzie poważnie zagrożona¹⁷. Niestety nie wiadomo czy w tym przypadku komtur toruński otrzymał zgodę swojego zwierzchnika na zaciągnięcie wspomnianej pożyczki. Treść tego źródła potwierdza jednak, że głównym zajęciem Żydów z Nowej Nieszawy była lichwa.

Zachował się list z 11 II 1449 r., w którym wystawca – kasztelan kruszwicki, a zarazem starosta nieszawski i kujawski Jan Kretkowski – informował wielkiego mistrza Konrada von Erlichshausen, iż na jego prośbę ekspediuje do niego Żyda określonego w źródle mianem: „magister Maier (Maher) servitor meus [starosty – S. J.]”¹⁸. Kim był wspomniany Żyd, skąd pochodził i w jakim celu udawał się do wielkiego mistrza? Na szczęście na podstawie innych źródeł można udzielić satysfakcjonującej odpowiedzi na wszystkie z tych pytań. W księdze wpisów kancelarii wielkomistrzowskiej zachował się mianowicie odpis sporządzonego 27 I 1449 r. w Eiblagu listu żelaznego wystawionego dla żydowskiego lekarza, określanego mianem „Mey”, na jego podróż do Torunia i Malborka¹⁹. Zastanawia tu zarówno data wystawienia tego glejtu (na dwa tygodnie przed napisaniem listu przez kasztelana kruszwickiego), jak i występująca w obu tych źródłach zbieżność imienia wzmiankowanego Żyda (najprawdopodobniej kopista w sporządzonym przez siebie odpisie listu żelaznego z 27 I 1449 r. zapisał je w skrócie – zamiast „Mey[er]” jedynie „Mey”). Ponadto treść tego glejtu informowała o podróży jego

¹⁷OBA, nr 9060; R. Czaja, *Miasta pruskie a zakon krzyżacki. Studia nad stosunkami między miastem a władzą terytorialną w późnym średniowieczu*, Toruń 1999, s. 167.

¹⁸OBA, nr 9842.

¹⁹OBA, nr 9829.

odbiorcy przez Toruń do Malborka, a taką trasę Maiera potwierdza list kasztelana kruszwickiego z 11 II 1449 r. Nic więc nie stoi na przeszkodzie, by przyjąć, że wzmiankowany w tym ostatnim źródle „magister Maier” był żydowskim lekarzem, dla którego kancelaria wielkiego mistrza sporządziła 27 I 1449 r. glejt na podróż przez Toruń do Malborka. Co więcej, medyk ten z pewnością mieszkał w Nowej Nieszawie, o czym informuje treść listu, jaki 17 VI 1448 r. skierował do wielkiego mistrza prokurator krzyżacki z Bytowa. Urzędnik ten informował w tym piśmie swojego zwierzchnika między innymi o tym, że landwójt księstwa słupskiego Jerslaf wysyłał do wielkiego mistrza wraz z jednym z tamtejszych rycerzy Ludikiem Massowem również mistrza Meigera – Żyda z Dybowa (to jest z Nowej Nieszawy), by mogli oni przysłużyć się wielkiemu mistrzowi (źródło nie podaje jednak, w jaki sposób)²⁰. Chodziło tu z pewnością o tego samego Żyda-lekarsza, o którym była później mowa w liście kasztelana kruszwickiego z 11 II 1449 r. Ten ostatni przekaz jest w swojej treści szczególnie interesujący. Urzędnik polski miał mianowicie wysłać wspomnianego mistrza Maiera do Malborka na osobistą prośbę wielkiego mistrza. W terminie wyjazdu żydowskiego lekarza doszło jednak do pewnej zwłoki, gdyż zatrzymał się on na kilka dni w Toruniu, na kwatery przygotowanej dla niego przez tamtejszego komtura. Tam – jak informuje treść źródła – miał się zająć nieokreślonym bliżej „panem Bazinskim”. Ten ostatni jednak mimo monitów komtura nie przyjechał do Torunia. W tej sytuacji po bezskutecznym oczekiwaniu wzmiankowany Żyd wraz z Mikołajem Schanirem, zaufanym domownikiem kasztelana kruszwickiego Jana Kretkowskiego, udał się do Malborka. Na koniec wystawca listu wyraził nadzieję, że Maier będzie mógł coś dobrego zdziałać dla wielkiego mistrza i życzył najwyższemu zwierzchnikowi Zakonu zdrowia. Jednocześnie prosił, aby wyekspediowanemu zapewniono bezpieczny powrót²¹. Nie ulega wątpliwości, że wzmiankowany w tym liście uczony Żyd z Nowej Nieszawy – „magister” Maier udawał się do państwa krzyżackiego z misją lekarską. Przede wszystkim miał on się zająć leczeniem wielkiego mistrza Konrada von Erlichshausen. Wydaje się jednak, że ewentualne zabiegi żydowskiego lekarza nie na wiele się zdały, skoro najwyższy zwierzchnik Zakonu zmarł dziewięć miesięcy później (7 XI 1449 r.)²². Co ciekawe, po

²⁰OBA, nr 9561.

²¹OBA, nr 9842.

²²K. E. Murawski, *Zwischen Tannenberg und Thorn. Die Geschichte des*

drodze, niejako przy okazji, Maier miał zająć się w Toruniu leczeniem pana „Bazynskiego”. Z pewnością chodziło tu o możnego rycerza z państwa krzyżackiego z okręgu ostródzkiego – Jana Bażyńskiego – początkowo doradcę wielkich mistrzów, później przywódcę Związku Pruskiego, który w przeddzień wojny trzynastoletniej stanął na czele opozycji przeciwko władzy zakonnej. Wiadomo, że już od lat trzydziestych XV w. zmagał się on z ciężką chorobą reumatyczną i kalectwem, która zmusiła go w 1445 i 1451 r. do usunięcia się na dłuższy czas z życia publicznego. W 1453 r. Jan Bażyński udał się nawet do Wrocławia, gdzie leczył go wybitny bernardyn o sławie uzdrowiciela Jan Kapistran. Niestety do końca życia (1459) zdrowia nie odzyskał²³. Nie dziwne więc, że w początkach 1449 r. Jan Bażyński miał zamiar skorzystać również z porady żydowskiego lekarza z Nowej Nieszawy, ale być może z racji ciężkiego stanu zdrowia nie udało mu się dojechać do Torunia, gdzie miejscowy komtur wraz ze starostą polskim zatroszczyli się dla niego o wizytę u mistrza Maiera, który wówczas przez to miasto udawał się do Malborka. Wydaje się, iż nie była to pierwsza podróż uczonego żydowskiego lekarza do Konrada von Erlichshausen. O jego planowanej wizycie u wielkiego mistrza donosi treść wspomnianego już listu, jaki 17 VI 1448 r. skierował do najwyższego zwierzchnika Zakonu prokurator krzyżacki z Bytowa. Urzędnik ten informował w nim między innymi o tym, że landwójt księstwa słupskiego Jerslaf wysłał do Konrada von Erlichshausen wraz z jednym z tamtejszych rycerzy, Ludikiem Massowem, także „mistrza Meigera” – Żyda z Nowej Nieszawy, by mogli oni przysłużyć się wielkiemu mistrzowi (źródło nie podaje niestety, w jaki sposób)²⁴. Najprawdopodobniej chodziło o poradę lekarską. A skoro Maier zmierzał do Malborka z księstwa słupskiego, to całkiem możliwe, że przebywał w nim wówczas, by leczyć władającego tam podstarzałego już byłego króla Danii, Norwegii i Szwecji – Eryka I Pomorskiego²⁵.

Niestety, na uczonego lekarzu Maierze, wzmiankowanym po raz ostatni w liście z 11 II 1449 r., kończy się wiedza na temat gminy żydowskiej w

Deutschen Ordens unter dem Hochmeister Konrad von Erlichshausen (1441-1449), Göttingen 1953, s. 375.

²³M. Biskup, *Bazyński (Baysen) Jan*, [w:] *Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego*, red. S. Gierszewski, t. 1, Gdańsk 1992, s. 70-72.

²⁴OBA, nr 9561.

²⁵Na temat losów tego władcy w latach czterdziestych-pięćdziesiątych XV w., por. A. Czacharowski, *Miasto w okresie rozdrobnienia feudalnego 1307-1478*, [w:] *Historia Słupska*, red. S. Gierszewski, Poznań 1981, s. 100-102.

Nowej Nieszawie w omawianym okresie. Trudno powiedzieć czy z chwilą likwidacji tego miasta i przeniesienia go na dzisiejsze miejsce (1460–1462)²⁶ tamtejsi Żydzi wraz z pozostałą wspólnotą mieszczan znaleźli się w nowym ośrodku. Można się jedynie domyślać, że tak, choć brak źródeł, które mogłyby potwierdzić to przypuszczenie.

Podsumowując przeprowadzone tu rozważania należy stwierdzić, że w lokowanym w 1425 r. przez króla Władysława Jagiełłę naprzeciw Torunia miście Nowej Nieszawie być może już od samego początku, a z pewnością od lat czterdziestych XV w. funkcjonowała gmina żydowska. Jej członkowie, którzy prawdopodobnie przybyli tam z Poznania, zajmowali się głównie lichwą i utrzymywali ożywione kontakty z komturami toruńskimi, udzielając im – bądź za ich pośrednictwem wielkim mistrzom – pożyczek pieniężnych. Oprócz lichwiarzy spośród bezimiennych żydowskich mieszkańców Nowej Nieszawy wyróżniał się przebywający tam dowodnie w końcu lat czterdziestych XV w. wybitny lekarz – „magister” Maier, który z pewnością leczył wielkiego mistrza Konrada von Erlichshausen, a być może również byłego króla Danii, Norwegii i Szwecji Eryka I Pomorskiego.

Relations between the Toruń Commanders and the Jews from Nowa Nieszawa in the 1440s

The analysis of the preserved sources illustrates that a Jewish commune existed in Nowa Nieszawa, a town established opposite Toruń by Vladisslav Jagiello in 1425, either from the beginning of the fifteenth century or certainly from the 1440s. Its members who probably arrived to Nowa Nieszawa from Poznań were engaged mostly in usury and had vivid contacts with the Toruń commanders giving to them or via them to the Grand Master financial loans. The usurers were noticeable among nameless Jewish inhabitants of Nowa Nieszawa as well as an eminent doctor who stayed in Nowa Nieszawa in 1440s. He was called 'Magister' Maier and definitely cured Grand Master Konrad von Erlichshausen and perhaps even Erik I the Pomeranian, the former king of Denmark, Norway and Sweden.

²⁶Na ten temat por. I. Janosz-Biskupowa, op. cit., s. 180 n.

Kontakte der Thorner Komture zu Juden aus Nowa Nieszawa in den 40er Jahren des 15. Jahrhunderts

Auf der Basis der erhaltenen Quellen konnte festgestellt werden, daß in der 1425 von König Wladyslaw Jagiello Thorn gegenüber angelegten Stadt Nowa Nieszawa seit den 40er Jahren des 15. Jahrhunderts, vielleicht auch schon früher, eine jüdische Gemeinde existierte. Ihre Mitglieder, die möglicherweise aus Posen nach Nowa Nieszawa kamen, betrieben hauptsächlich Handel (Wucher) und unterhielten lebhaft Kontakte mit den Thorner Komturen und den Komturen, denen sie Geld liehen. Außer den Wucherern hob sich unter den zumeist unbekannt jüdischen Bewohnern von Nowa Nieszawa der berühmte Arzt „Magister“ Maier hervor, der sich nachweisbar Ende der 40er Jahre des 15. Jahrhunderts dort aufhielt und mit dem Großmeister Konrad von Erlichshausen handelte, vielleicht aber auch Handelskontakte zu Erik I. von Pommern, dem ehemaligen König von Dänemark, Norwegen und Schweden, unterhielt.